

Kurikulum i nastava povijesti

U radu se objašnjava suvremeni kurikulum odgoja i obrazovanja te navode polazišta i smjernice za izradu kurikuluma nastave povijesti. Objašnjavaju se tri osnovna tipa kurikuluma i, u kontekstu konstrukcije nacionalnog kurikuluma i njegovih sastavnica, pokušava se odrediti kurikulumski pristup u nastavi povijesti.

Ključne riječi: kurikulum, tipovi kurikuluma, nacionalni kurikulum, sastavnice kurikuluma, nastava povijesti.

Suvremena pedagojska znanost kurikulum odgoja, obrazovanja i škole stavlja u središte interesa. Kurikulum postaje znanstveno polazište svih promjena u odgoju i obrazovanju, pa tako i temelj za promjene, izmjene i osuvremenjivanje u nastavi povijesti. Fenomen kurikuluma postaje istraživačko područje ne samo pedagojske znanosti, već i široko interdisciplinarno područje humanističkih, društvenih i prirodnih znanosti.

Kurikulum u odgoju i obrazovanju

Kurikulum tako podrazumijeva znanstveno zasnivanje cilja, zadataka, sadržaja, plana i programa, organizaciju i tehnologiju provođenja, te različite oblike evaluacije učinka (Previšić 2007). On je relativno pouzdan, precizan i optimalan način provođenja fleksibilno planiranog procesa učenja, obrazovanja te stjecanja kompetencijskih sposobnosti. Možemo ga sagledati i kao svojevrsan katalog razrađenih sadržaja, koji se procesima programiranja i planiranja transferiraju u nastavu kao organizirano i aktivno stjecanje znanja, sposobnosti i vještina (Marsh 1994). No nikako ga ne možemo poistovjetiti samo s nastavnim planom i programom ili nabranjem tema i sadržaja nastave povijesti. Kako postoje različiti teorijski pristupi izradi kurikuluma iz njih se ipak može ekstrahirati ono što je zajedničko svima: potreba utvrđivanja što učenici moraju naučiti, određivanje kroz koje sadržaje i izvore informacija će to učiti, utvrđivanje pedagoških standarda, predviđanje različitih sposobnosti i tempa rada učenika, organizacijske i metodičke naputke, kompetencije koje će učenici steći i razrađene postupke vrednovanja. Novija istraživanja kurikuluma (Marsh, 1994; Stenhouse, 1995), navode ključne pojmove i riječi, kategorije i module: cilj, svrha, zadaci, sadržaj, organizacija, metode, razvoj, evaluacija, kompetencija, odnosi i sl.

Osnovne sastavnice kurikuluma nastave povijesti, izvedene iz ovih pristupa bile bi: cilj, svrha, zadaci, sadržaj, organizacija, metode, razvoj, vrednovanje, kompetencije učenika i nastavnika. Kako planovi i programi nastave povijesti osobito u srednjim školama kod nas nisu doživjeli temeljite promjene, kurikulumski pristup trebao bi biti osnova.

Polazišta i smjernice pri izradbi kurikulumu:

- promišljanje i harmoniziranje predmeta povijesti kroz školsku organizaciju nastave,
- jasno formuliran cilj učenja i poučavanja povijesti, znanstveno zasnovan,
- postavljanje trajnih i suvremenih zadataka obrazovanja u nastavi povijesti,
- znanstveno aktualiziranje sadržaja pojedinih tema u nastavi povijesti,
- nastavni plan i program koji uz optimum općih činjenica prihvaća i različite interpretacije tih činjenica,
- posebnost nacionalnog, međunarodnog, regionalnog i lokalnog u nastavi povijesti,
- treba odrediti obavezne teme i sadržaje te izborne sadržaje,
- koristiti nastavnu tehnologiju koja potiče aktivnost i kreativnost učenika,
- socijalizacija i samopotvrđivanje učenika kroz nastavu povijesti,
- osposobljenog nastavnika za takav kurikulum,
- unutarne i vanjsko vrednovanje takvog kurikulumu.

Tipovi kurikulumu

Pedagozi, stručnjaci za pitanja kurikulumu, razlikuju tri tipa kurikulumu: zatvoreni, otvoreni i mješoviti.

Zatvoreni kurikulum možemo djelomično poistovjetiti sa sadašnjim planom i programom nastave povijesti u srednjim školama u Hrvatskoj. Kronološki tijek povijesti detaljno je razrađen kroz teme i sadržaje nastave, programiran u nastavu kroz godine učenja i broj sati te popraćen udžbenicima koji su uglavnom kompatibilni u temama i sadržajima. Takav kurikulum ne dopušta učeniku, a ni nastavniku slobodu i kreativnost. U takvim kurikulumima tijekom nastave nema vremena za spontane izazove, neplanirane i slučajne odgojno-obrazovne ili socijalne situacije, koje ističu individualnost, samopouzdanje i kreativnost učenika. Nastavnik je sveden na dobrog majstora koji je uspješan ako sve to realizira, uglavnom kroz broj sati i faktografsku razinu znanja svojih učenika. Kritika zatvorenog kurikulumu razvija se pod utjecajem postmodernizma u znanosti i otvorila je neke nove smjerove u kurikulumskim

pristupima.¹ Istraživači kurikuluma poistovjećuju ga sa normiranim kurikulumom. Odgojno-obrazovni proces sagledava se kao proces ostvarivanja ciljeva kurikuluma i postizanje rezultata na testiranju, sve je obvezatno – udžbenici, priručnici, načini rada, službeni testovi. Kako je Državna matura i nacionalni ispiti rađena po starim planovima i programima za nastavu povijesti, tu najbolje prepoznajemo zatvoreni kurikulum, koji s obzirom na ciljeve u suvremenom obrazovanju i nastavi možemo smatrati zastarjelim.

Otvoreni kurikulum karakterizira fleksibilnost u odabiru sadržaja i načina rada. Prednost se daje okvirnim uputama unutar kojih se stvaralački realizira izvedbeni program, sukonstrukcijskim aktivnostima i promjenama u hodu, inicijativi učenika i nastavnika, spontanosti događanjima u nastavi i kreativnom pristupu svih sudionika u obrazovanju. Uzimaju se u obzir prikriveni utjecaji u obrazovanju i neplanirano obrazovno djelovanje, a naglašava se socijalno komunikativna komponenta u odnosima učenik, nastavnik, roditelj, a posebna pažnja posvećuje se strategijama poučavanja u nastavi. Nastava se sagledava i s odgojnog i s obrazovnog aspekta. Primjenjuje se, primjerice, u waldorfskim školama.

Mješoviti kurikulum, danas se smatra modernim oblikom, manje je propisan, postoje samo kurikulumski okviri u koje su ugrađene izvedbene jezgre koje se mogu realizirati na slobodan i kreativan način, ali tako da aktiviraju učenika u stjecanju znanja, sposobnosti i vještina, općih i specifičnih, u nastavi povijesti. U takvim suvremenim kurikulumima koji su na snazi u naprednim zemljama ne traži se enciklopedijska potpunost i opširnost, već se nude kurikulumske jezgre kao radne cjeline, koje nastavnik ili nastavnici zajedno sa učenicima pretvaraju u kreativne projekte, istraživačke i radne zadatke. U njemu je nastavni plan više upravljački mehanizam i orijentir za nastavnika koji mu omogućava lakšu organizaciju rada, načina izvođenja i kontrole učinjenog i dostignutog.²

Konstrukcija kurikuluma i nastava povijesti

Svaka zemlja u izradbi nacionalnog kurikuluma polazi od osnovnih načela i sastavnica (prethodno navedenih) ali unosi svoj cilj, zadatke, sadržaje i provedbenu didaktičku tehnologiju koji odgovaraju stanju dosegnutog stupnja razvoja zemlje.

Tradicionalno i aktualno, nacionalno i internacionalno, regionalno i lokalno nikako pri tome ne trebaju biti u sukobu a ni strogo razdvojeno, kao što je to slučaj u sadašnjem planu i programu nastave povijesti u srednjim školama.

Treba težiti harmonizaciji dostignutog u nastavi i postupnim, planiranim promjenama izbjeci kaos i štetu u razvoju učenika. Optimalno usvajanje određenih znanja i postizanje stvarnih i različitih kompetencija Bloom taksonomijski precizno

1 Razvila se u Njemačkoj sedamdesetih godina 20. stoljeća.

2 Ovaj tip razrađuje Marsh.

određuje.³ Postavljeni cilj razlaže se na realne zadaće, a onda se biraju svrhoviti sadržaji, predlaže metodička izvedba, organizacija rada i evaluacija postignuća, dakle, samo tako dobivamo više razine usvojenog i primjenjivog znanja, razvijajući pri tome kompetencije učenika potrebne u suvremenom svijetu. Kompetencije kao što su inovativnost, kreativnost, informatička pismenost, timski rad, stjecanje stalno novih znanja, brzo prilagođavanje promjenama treba razvijati svaki kurikulum, pa tako i kurikulum nastave povijesti.

Nacionalni kurikulum shvaćen kao tijek odgoja i obrazovanja, djelatnosti i procesa, odnosno poučavanja i učenja, koji se temelji na zakonitostima razvoja učenika, vertikalnoj obrazovnoj strukturi i razvojnim promjenama u društvu, gdje se zakonitostima razvoja primjeravaju obrazovni ciklusi i obrazovne razine, a društvenim razvojnim promjenama primjeravaju modeli kurikulumske planiranja i programiranja. Ciljno usmjereni pristup odgoju i obrazovanju ne možemo reducirati na nastavni plan i program, jer postoje i skriveni kurikulumi u školi i izvan nje (Previšić 2005). Kurikulum bi trebao omogućiti učenicima da steknu temeljne i stručne kompetencije za život u suvremenom globaliziranom društvu.

Nacionalni kurikulum polazi iz obrazovnih vrijednosti i ciljeva koji se donose konsenzusom odgojno-obrazovne strukture, a ciljevi se izražavaju državnim (nacionalnim) odgojno-obrazovnim standardima, okvirima za izradu školskog kurikuluma. Kompetencijski standardi služe za permanentno vrednovanje odgoja i obrazovanja, a vrednovanje omogućuje i potiče stalno poboljšanje i usavršavanje procesa učenja i poučavanja, odnosno stalnu povezanost znanosti i obrazovne prakse. Realizacija kurikuluma istodobno uključuje i nadzor i kontrolu realizacije. Nacionalni kurikulum ne naglašava nacionalno izvan europskog i svjetskog konteksta, a najmanje usko nacionalističko poimanje odgoja i obrazovanja. On obuhvaća široko i tolerantno poimanje odgoja i obrazovanja, učenja i poučavanja obaveznog za sve učenike u državi ne isključujući nikoga, ne odnosi se samo na većinsku nacionalnost jedne države, ne degradira i ne obespravljuje nacionalne manjine (Vican i sur., 2007).

Nacionalni kurikulum pejorativno shvaćen bilo bi kakve mlade želimo, što se konkretizira kroz školski kurikulum: poučavanjem, učenjem, organizacijom, metodom, udžbenicima itd.

Nacionalni kurikulum razrađuje se u školskim i predmetnim kurikulumima kroz ciljeve, sadržaje (područja), kriterije vrednovanja i napredovanja.

Kurikulumski pristup u nastavi povijesti

Kurikulumski pristup podrazumijeva definiranje ciljeva kao rezultata koje učenik poučavanjem i učenjem treba postići. Stupanj ostvarenja odgojno-obrazovnih ciljeva

3 U ispitnom katalogu za Državnu maturu iz Povijesti, ciljevi i ishodi su navedeni u kategoriji kognitivnih procesa: pamćenje, razumijevanje, primjenjivanje, analiziranje, evaluiranje i kreiranje, i ujedno su i obrazovni ishodi, koji se ispituju.

va postaje temelj za vrednovanje kvalitete obrazovanja, ali i ponovno promišljanje, poboljšanje i unapređenje ciljeva. Kurikulum nije statičan, na njegovu promjenljivost utječu rezultati vrednovanja kurikulumskih sastavnica, ali i promjene u društvu, znanosti i tehnologiji.

Kurikulum je tijekom odgoja i obrazovanja i ima sljedeće sastavnice: odgojno-obrazovne vrijednosti, odgojno-obrazovni ciljevi, kurikulumska načela, odgojno obrazovni sadržaji, organizacija, metode i načini rada, vrednovanje i samovrednovanje. Polazišta za nacionalne vrijednosti su kulturne vrijednosti: jezik, povijest, kulturna baština, moral, tradicija, civilizacijska i znanstvena dostignuća, informacijsko-tehnološki, gospodarski, društveni i politički dosezi, ali i opće deklaracije i konvencije primjerice: *Opća deklaracija o pravima čovjeka*, *Europska konvencija o ljudskim pravima*, *Konvencija o pravima djeteta*. Temelje se na univerzalnim vrijednostima: slobodi, jednakosti, miru, društvenoj pravdi, ljudskim pravima i toleranciji; i kao takve predstavljaju opći cilj kurikulumu.

Cilj se dalje razrađuje u odgojno-obrazovna područja kroz sve razine odgoja i obrazovanja i odnose se na sve kurikulumske sastavnice i ugrađuju u školske i predmetne kurikulume. Procesima poučavanja i učenja ciljevi postaju očekivani rezultati sa stupnjevima postignuća – ishodi. U kurikulumu ishodi/postignuća se iskazuju kompetencijama koje učenik treba steći u određenom obrazovnom ciklusu, razini, obrazovnom području i predmetu. Kompetencija je skup znanja, vještina, sposobnosti i stavova. Kompetencije koje kurikulum povijesti posebice razvija odnose se na kognitivno područje, a to su: pamćenje, razumijevanje, primjenjivanje, analiziranje, evaluiranje i kreativnost. Dalje, tu spadaju i usmene i pismene komunikacijske kompetencije, razvijanje kreativnosti, radnih navika i samopuzdanja kod učenika.

Da bismo odredili ciljeve i ishode, rukovodimo se određenim načelima. Načela nam pomažu da lakše dođemo do cilja, pomažu kod odabira metoda kojima te ciljeve ostvarujemo. Neka od načela, koja treba imati u vidu prilikom sastavljanja nacionalnih kurikulumu, školskih i predmetnih, su načela: jedinstvenosti, obveznosti, dobrovoljnosti, fleksibilnosti, demokratičnosti, decentralizacije, znanstvenosti, konzistentnosti, koherentnosti, autonomije, multidisciplinarnosti, horizontalna i vertikalna povezanost i pokretljivost i načelo timskog rada. Konstrukcija kurikulumu nastave povijesti također uključuje ova načela.

Sadržaji poučavanja definiraju se u područja i predmete kroz obvezne i izborne sadržaje.

Suvremeni kurikulumi polaze od kurikulumskih područja: jezično-komunikacijsko, društveno-humanističko, matematičko, prirodoslovno, tehnološki, umjetničko, tjelesno-zdravstveno, radno i područje osobnog razvoja, s naglaskom na multidisciplinarnost sadržaja poučavanja. Šira kurikulumska područja predstavljaju integrirane cjeline srodnih predmeta, a formiranje međupredmetnih tematskih cjelina ili modula (*crosscurricular themes / moduls*) odnosi se na obrazovanje za poduzetništvo, građanski odgoj, tehnologije i okoliš. Kurikulumska područja tako

omogućuju stjecanje novih kompetencija, efikasniju racionalizaciju i bolju povezanost odgojno-obrazovnih sadržaja. Predviđaju se i sadržaji za djecu s posebnim potrebama: za učenike s poteškoćama u razvoju i učenju (minimalne kompetencije) i darovite učenike (kroz dodatne sadržaje i akceleraciju u obrazovanju). Postoje i sadržaji za pripadnike nacionalnih manjina. Na srednjoškolskoj razini kurikulumska područja podijeljena su u predmete, opće, izborne i fakultativne.

Metodičko i medijsko opremanje kurikuluma odnosi se na upute, opremu i materijale koji olakšavaju nastavnicima poučavanje, razvijaju kreativnost nastavnika, pospješuju kvalitetu, ali i olakšavaju nastavniku pripremu za nastavu.⁴ Djelotvornije poučavanje je poučavanje raznolikim metodama, živom, aktivnom, dinamičnom i suradničkom nastavom, usmjerenom prema učeniku i novim oblicima učenja za stjecanje i razvoj kompetencija. Metodičko i medijsko opremanje kurikuluma uključuje raznovrsne materijale koje nastavnici, koristeći interaktivne metode, prilagođavaju svojem poučavanju i učenju učenika.

Vrednovanje i samovrednovanje također je neophodan sastavni dio svakog valjanog kurikuluma. Vanjsko vrednovanje odnosi se na vrednovanje stupnja postignuća odgojno-obrazovnih ciljeva / ishoda određenih u kurikulumu ili stupnja učinkovitosti kurikulumskih sastavnica. Provede ga ustanove ili povjerenstva koja određuje ministarstvo.⁵ Provodi se nakon određenih obrazovnih ciklusa da bi se znanstveno odredio stupanj ostvarenja ciljeva i dalje unapređivala kvaliteta kurikuluma. Provede se nacionalni ispiti, osposobljavaju nastavnici za izradu instrumenata kontrole kvalitete i provodi se na razrednoj, školskoj, lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i internacionalnoj razini.

Vrednovanje kao sastavnica kurikuluma ne odnosi se samo na nastavnikovo ocjenjivanje ishoda ili vanjsko testiranje, nego ima puno širu dimenziju. Vrednuje se svaka sastavnica kurikuluma, a rezultati vrednovanja mogu biti ishodišta za kurikularne promjene, poboljšanje kvalitete kurikuluma i procesa poučavanja i učenja.

Samovrednovanje se odnosi na sve one koji su uključeni u kurikulum: nastavnike, učenike, roditelje i institucije. Za nastavnike bi se ono trebalo temeljiti na istraživanjima vlastite nastave i analizom dobivenih rezultata planirati i poboljšavati vlastiti proces poučavanja, kako bi bili što učinkovitiji. Za kurikulum povijesti vrlo je važno da nastavnici razvijaju dokimološke vještine i samim time utječu na razvoj vrednovanja u kurikulumu povijesti.⁶ Nastavnici trebaju razvijati kompetencije vrednovanja i samovrednovanja, a u tome im uvelike pomažu kvalitetna stručna usavršavanja. Učenici vrednuju proces svoga učenja, ali isto tako i proces poučavanja,

4 Metodičke priručnike koji do detalja razrađuju teme i nastavne jedinice, nikako nije potrebno doslovno shvaćati i realizirati, već imati kao zbirku ideja za nastavu, opreme i izvor gotovih materijala za nastavu.

5 U Hrvatskoj je 2005. osnovan Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja – NCVVO, koji preuzima tu ulogu.

6 Misli se prvenstveno na razvoj kriterija za vrednovanje različitih načina provjeravanja, osobito kriterije za esejske zadatke, usmene odgovore, razine stečenih kompetencija, itd.

jer ako se poučavanje ne temelji na suvremenim strategijama i metodama, rezultati učenja i kompetencije bit će niži od očekivanih.

Zaključak

Kurikulumska problematika i terminologija sveprisutna je u procesima poučavanja i učenja, pa tako i u nastavi povijesti. Sadašnji nastavni plan i program povijesti je zastario i zasigurno ga očekuju temeljite promjene, kao i kurikulumski pristup tim promjenama, kako bi nastava povijesti mogla zadovoljiti suvremene zahtjeve odgoja i obrazovanja. Prilikom konstrukcije kurikuluma potrebno je dobro poznavati kurikulumsku terminologiju, sastavnice kurikuluma, a i upoznati kurikulume drugih zemalja. Nastavnici praktičari, koji dobro poznaju kurikulumsku problematiku, među najpozvanijima i najkompetentnijima su da budu i sukreatori kurikuluma nastave povijesti.

Literatura

- Agičić, D. (2003), *Nastava povijesti u Hrvatskoj*, Povijest u nastavi, 2 (1), 140-148.
- Baranović, B. (ur) (2006), *Nacionalni kurikulum za obvezno obrazovanje: različite perspektive*. Zagreb: IDIZ.
- Bognar, L. – Matijević, M. (2000), *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Koren, S. (2004), *Svrha i ciljevi suvremene nastave povijesti*. Povijest u nastavi, 3 (1), 142-147.
- Koren, S. – Najbar-Agičić, M. (2007), *Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju*. Povijest u nastavi, 10 (2), 117-174.
- Marsh, C. J. (1994), *Kurikulum – temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
- Pešorda, S. (2007), *Kurikulum povijesti i slobodno vrijeme učenika*. Povijest u nastavi, 9 (1), 37-50.
- Previšić, V. (ur) (2007), *Kurikulum: Teorije-metodologija-sadržaj-struktura*. Zagreb: Zavod za pedagogiju i Školska knjiga.
- Previšić, V. (2005), *Kurikulum suvremenog odgoja i škole: metodologija i struktura*. Pedagogijska istraživanja, 2 (2), 165-173.
- Stradling, R. (2003), *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*. Zagreb: Srednja Europa.
- Vican, D. – Bognar, V. – Previšić, V. (2007), *Hrvatski nacionalni kurikulum*. Kurikulum: teorije-metodologija-sadržaji-struktura. 2004.

